
ФУНКЦІЇ МОТИВАЦІЙНО ЗВ'ЯЗАНИХ СЛІВ В АНАЛІТИЧНІЙ СТАТТІ

Наталія Савчук

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-426-9-6>

ВСТУП

Журналістика, як важлива складова суспільства, несе на собі величезну відповідальність за формування громадської думки та вплив на суспільний розвиток. У своїй роботі кожен журналіст повинен керуватися об'єктивністю та дотримуватися принципів професійної етики. Він має базуватися на достовірних фактах, розглядати різні точки зору та висловлювати власну позицію стосовно обговорюваної проблеми. Крім того, успішний журналіст має свій власний авторський стиль, що відображається у способі подання матеріалу. Його майстерність полягає в ефективному використанні мовних засобів, що спрямовані на вплив на аудиторію. Він має володіти різноманітними прийомами мовного виразу, включаючи МЗС, що додають тексту емоційно-експресивний колорит і поглиблюють його зміст.

Таким чином, журналістика виступає не лише як засіб інформаційного поширення, але і як інструмент впливу на свідомість громадян. Її роль у формуванні громадської думки надзвичайно велика, і саме тому важливо, щоб кожен представник цієї професії дотримувався високих стандартів об'єктивності та професійної етики. Мотивована лексика незмінно перебуває під пильною увагою науковців різних галузей знань, адже саме мотивовані слова, або слова з подвійною референцією становлять найпотужніший динамічний шар в лексиконі будь-якої мови у її функціонально-стилістичному розмаїтті. Зокрема, стилістична значущість функціонування дериваційно зв'язаних слів та слів, утворених за однією словотвірною моделлю відзначалася літературознавцями, словотвірні засоби розглядаються як художньо значущі в сучасних лінгвостилістичних дослідженнях, словотвірні ланцюжки як стилістичний засіб вивчаються в лінгводидактиці.

Поza всяким сумнівом, медіатекст має специфіку в аспекті реалізації мотиваційних відношень (експресивний потенціал), це потребує спеціального дослідження. Випадки актуалізації відношень мотивації

(мотиваційно зв'язані слова) в аналітичних статтях у функціонально-стилістичному аспекті ще не були об'єктом опрацювання у журналістикознавстві. Цим і зумовлюється *актуальність* теми пропонованого дослідження.

Мета дослідження: виявити і пояснити функції мотиваційно зв'язаних слів як засобів репрезентації індивідуального стилю автора в аналітичних статтях.

Завдання дослідження:

1. Виділити і прокласифікувати мотиваційно зв'язані слова в сучасній українській аналітичній журналістиці.

2. Описати типи актуалізації мотиваційних відношень в аналітичних статтях.

3. Визначити функції узуальних мотиваційно зв'язаних слів в аналітичних статтях як засіб репрезентації індивідуального стилю автора.

4. Проаналізувати експресивні функції okazіоналізмів як складників мотиваційних зчеплень в аналітичних статтях.

Об'єкт дослідження: аналітичні статті, опубліковані в інтернет-виданні «Zn.ua» («Дзеркало тижня. Україна») (далі – ДТ) у період з 2018 по 2020 рік.

Предмет дослідження: функціонально-стилістичні характеристики мотиваційно зв'язаних слів в аналітичних статтях.

Методи дослідження: основним методом дослідження став описовий (спостереження, класифікація, інтерпретація, інтроспекція), який дав можливість з'ясувати стилістичні особливості медіатекстів і передбачає використання системи прийомів дослідження, а саме: *лінгвістичного* аналізу (прийоми морфемного, словотворчого, мотиваційного, стилістичного, компонентного, контекстуального аналізу); *прагматичного* аналізу мовленнєвих та комунікаційних актів; елементів *риторичного* аналізу для з'ясування ефекту впливу на читача.

Джерела дослідження. Журналістикознавчі дослідження мовної своєрідності медіатекстів представлено працями Т. Глушкової, В. Іванова, В. Каленича, А. Капелюшного, А. Мамалиги, О. Пономарева, Н. Прокопенко, В. Різуна, К. Серажим, О. Сербенської, В. Шкляра, Н. Шумарової та ін.; *лінгвістичному, прагматичному та риторичному* аспектам вивчення мотиваційних відношень у лексиці, стилю та ідіостилу різних у жанрово-стильовому аспекті текстів, зокрема медіатекстів, присвячено праці М. Голянич, Ж. Колоїз, В. Кухаренка, О. Линтвар, Л. Мацько, О. Селіванової, О. Снітко, В. Чабаненка, Л. Шевченко та ін.

Наукова новизна результатів дослідження полягає в тому, що *вперше* в українському журналістикознавстві вивчено функції мотиваційно зв'язаних слів як засобу репрезентації ідіостилу

журналіста-аналітика. Також внесено уточнення щодо значення та функціонування окремих термінів (мотиваційно зв'язані слова, мотиваційні зчеплення, мотиваційні блоки, передова стаття); досліджено стилетвірний потенціал узуальних та оказіональних лексем – складників мотиваційних зчеплень у медіатекстах.

Теоретичне та практичне значення одержаних результатів. Пропонована розвідка є внеском у розвиток сучасного журналістикознавства, зокрема в аспекті теорії та методики стилістико-композиційної підготовки медіатекстів а також визначення їхньої ефективності; узагальненням накопиченого досвіду у вивченні ролі мотивації як текстотвірного та експресивного засобу у текстах різних стилів (жанрів) та використання нового підходу до осмислення функціональних аспектів мотиваційних відношень на матеріалі текстів журналістської аналітики. Результати роботи можуть бути застосовані у навчальному процесі вищої школи для розроблення курсів з журналістської жанрології, журналістської майстерності та ін.

1. Мотиваційні відношення лексики: термінологічний аналіз та функціонально-змістові особливості

Мотиваційні відношення все частіше перебувають у полі зору науковців (журналістикознавців, лінгвістів, літературознавців, педагогів, лінгводидактів, філософів, психологів).

Наука, що вивчає мотивацію – мотивологія відносно молода. Мотивологія у зв'язку зі специфікою об'єкта і предмета досліджень має міждисциплінарний міжгалузевий характер, синтезуючи доробки в різних гуманітарних сферах.

Перші наукові дослідження в галузі мотивології з'явилися на світ у початку 70-х років ХХ століття, хоча окремі її концепції простежуються ще в античних часах, зокрема, в філософії Платона, де згадуються «ідея імені» та «ідея образу». Важливий внесок у розвиток мотивології зробили Вільгельм Гумбольдт та Олександр Потебня, які вперше запропонували поняття внутрішньої форми слова. Ця концепція, після численних філософських та лінгвістичних тлумачень, стала однією з основних складових мотивології. Внутрішня форма слова визначається як сукупність символічних елементів, які впливають на його значення та сприйняття. Це поняття є ключовим для розуміння механізмів формування мови та культурного коду, відтак воно займає центральне місце в дослідженнях мотивологів.

Таким чином, перші дослідження в цій області встановили фундаментальні основи мотивології, яка досліджує внутрішні механізми мови та їх вплив на сприйняття та розуміння інформації.

Мотиваційно-асоціативні відношення вивчаються у таких двох аспектах: системно-структурний та стилістично-функціональний.

Загалом, простежується синтез теоретико-методологічних основ з огляду на стан розвитку сучасної гуманітаристики з її різнопарадигмальними підходами (інтеграція генетичної, історичної; таксономічної, системно-структурної та комунікативно-функціональної, прагматичної парадигм).

Мета і завдання нашого дослідження МЗС як засобу репрезентації ідіостилю автора аналітичної статті передбачає першочергово актуалізацію стилістично-функціонального аспекту вивчення мотиваційних відношень. Проте ефективне виконання окреслених завдань передбачає обов'язкове застосування методів і прийомів, які експлікують системно-структурний аспект їх розгляду. Неможливо охарактеризувати особливості ідіостилю як репрезентативний функціонально-стильовий засіб без лінгвістичного (морфемного, словотворчого, мотиваційного, компонентного) аналізу мовних явищ і фактів, використовуваних журналістами-аналітиками.

Явище мотивації декларується як один з різновидів системних відношень поряд з іншими одиницями (видами системних відношень, процесами, явищами) словникового складу, а саме синонімією, антонімією, формальним варіюванням, класифікаційними відношеннями та ін. Мотиваційні відношення є найчастотнішим видом системних відношень у лексиці, хоч і найменш дослідженим у зв'язку з їх складністю та багатоаспектністю. Треба зважити на такий аспект, як умовна обмеженість предмета дослідження мотивології: мотивованою є тільки частина лексичного складу будь-якої мови, це похідні лексеми.

Мотивація є важливим поняттям у лінгвістиці, яке виражає системні відносини між одиницями мови. Вона включає в себе такі аспекти, як синонімія, антонімія, формальне варіювання та класифікаційні відношення. Мотиваційно-асоціативні відношення можуть порівнюватися з парадигматичними (синонімами, антонімами) та синтагматичними (синтагмами). Ці взаємозв'язки є найбільш поширеним типом системних відносин у мові, але їх складність і багатоаспектність ускладнюють їх дослідження. Важливо зазначити, що в мотивології досліджується лише частина лексичного складу мови – похідні лексеми. Проте не похідні (немотивовані) лексеми можуть бути основою для виникнення мотивованих слів. Таким чином, мотивація має важливе значення для аналізу мови та розуміння її структури¹.

Слід відзначити, що не існує однозначної думки щодо критерію повноти / частковості мотивованості слів. Деякі дослідники вважають,

---

¹ Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія. Полтава, 2006. 716 с.

що повна мотивованість є характерною для слів, назви яких повністю впливають із значень їх складових частин (морфем, основ або слів), у той час як часткова мотивованість характерна для слів, що відрізняються ідіоматичністю семантики².

Вибір мотиваційної ознаки у випадку абсолютної мотивованості детермінується позамовною дійсністю (звуками) без участі вербальних мотиваторів, механізм процесу номінації у даному разі прозорий. Цього не можна сказати про відносну мотивованість, вибір мотиваційної ознаки у даному разі може зумовлюватися позамовною дійсністю тільки через посередництво мовного чинника – наявної номінативної одиниці. Концептуальна система, як відомо, перебуває у відношеннях накладання та взаємоперетворення з мовною системою у межах картини світу (наївної та наукової) як «багатогранного ментального феномена, що пов'язує мову з мисленням, з навколишнім світом, з культурно-етнічними реаліями та змістом найскладніших абстрактних понять і категорій, які функціонують у мові»³. Отже, у випадку відносної мотивованості, виходячи з поняття «картина світу», вибір мотиваційної ознаки детермінується позамовними (*етнокультурними, соціально-психологічними, ментально-психологічними* тощо) чинниками опосередковано через мовні одиниці.

Важливо зазначити, що в ідіостилістиці, зокрема в ідіостилі журналіста, питання вибору слова, мотивованого певною мотиваційною ознакою, є дуже важливим чинником, засобом впливу на рецептивне поле читача. Тому треба взяти до уваги ще й *ідеологічний* чинник вибору слова, що може бути домінантним для автора аналітичної статті, допоможе забезпечити комунікативний ефект, досягти комунікативної мети висловлювання.

У нашому розумінні, не зважаючи на різноманіття тлумачень понять мотивації, мотивованості та внутрішньої форми слова, ми вважаємо мотивацію та мотивованість суттєвими словесними (вербальними) категоріями, які відображають взаємозв'язок між тим, що позначається, та тим, що позначає. З іншого боку, внутрішня форма слова для нас є скоріше словесно непрямым (протовербальним) утворенням, що представляє собою ментальний комплекс асоціацій.

Ця точка зору дозволяє нам краще розуміти роль мови та її зв'язок з мисленням і сприйняттям. Мотивація та мотивованість відображають процеси, що відбуваються на рівні словесного вираження, в той час як внутрішня форма слова відображає більш глибокі ментальні структури, які підтримують словесні концепти. Такий підхід дозволяє нам краще

---

² Панько Т. І., Кочан І. М., Мацюк Г. П. Українське термінознавство. Львів, 1994. 216 с.

³ Штерн І. Б. Вибрані топіки і лексикон сучасної лінгвістики : енциклопедичний словник. Київ, 1998. 335 с.

розуміти внутрішній механізм мови та сприйняття інформації. Для реалізації завдань нашого дослідження диференціюємо моделі мотиваційно зв'язаних слів:

1. Лексична мотивованість:

- спільнокореневі слова (твірне і похідне слово): *Для мене свобода – то можливість чинити добро, можливість **служити**. Чим більше таких примірів **служіння** буде, тим більше людей то зрозуміють* (ДТ. 9.11.2019, Рахманін); *В об'єднавчого неврозу є дві складові. Перша – це нерозв'язна проблема **лідерства**. Слід зазначити, що опції **лідерства**, керівництва й управління – абсолютно різні речі. Сучасне політкоректне слово «**лідер**» насправді означає вождя з незаперечним авторитетом, внаслідок якого він вимагає беззастережного підпорядкування.* (ДТ. 16.08.2020, Покальчук)

- спільнокореневі слова, але не дериваційні ланцюжки: *Відверто кажучи, я не дуже добре розумію, скільки це та як саме можна писати про багаторічну **жуйку**, що передається з одного рота до іншого з результатами **пережовування**, які не залежать від кількості та навіть наявності в тих персонажів, які її мусолять, зубів.* (ДТ. 4.09.20, Силіна); *І наголошує, що це ставить під загрозу існування **психіатричних** лікарень. Але забуває про те, що більшість людей, котрим потрібна лише **психосоціальна** підтримка і котрі можуть залишитися вдома, держава необхідними послугами не забезпечує. Як наслідок, проблеми **психічного** здоров'я загострюються, їх стає складніше лікувати.* (ДТ. 19.07.20, Котляр)

2. Структурна мотивованість:

- одноструктурні слова: *До нашого історично сформованого об'єднавчого **нещастя** додалася ще й світова когнітивна катастрофа. Всі констатують **невпевненість**, розгубленість і **нерозуміння** того, що відбувається.* (ДТ. 20.09.2020, Покальчук); *Я мало тямлю на режисурі шоу, не сильний в оцінці якості білбордів, не візьмуся визначати переможців у нескінченних телевізійних та мережевих дуелях **хайперів**, **хейтерів**, **хакерів** і **факерів**.* (ДТ. 1.02.2019, Рахманін).

Необхідне для нашого дослідження поняття мотиваційного блоку, тобто сукупності мотиваційно зв'язаних слів у складі пар (зчеплень, ланцюжків), що виконують у тексті певну функцію, в україністиці досліджене мало. Термін мотиваційний блок використовуємо у нашій роботі як синонім до терміна мотиваційно зв'язані слова, аналогічно послуговуємося терміном мотиваційне зчеплення.

2. Інформативно-текстотвірні функції мотиваційно зв'язаних слів в аналітичній статті

Нейтральна лексика складається зі слів, поширених в усіх функціональних стилях літературної мови. Функція нейтральної лексики – констатація фактів, безоцінне, нетермінологічне позначення предметів, понять повсякденного життя, явищ природи, періодів життя людини і станів його життєдіяльності, відрізків часу, мір довжини, ваги, об'єму.

За визначенням, нейтральна лексика позбавлена експресивності та емоційно-оцінних відтінків (наскільки таке можливе взагалі). Тому нейтральна лексика, що входить до актуалізованих в аналітичних статтях мотиваційних зчеплень, покликана виконувати саме інформативно-текстотвірні функції.

Основною інформативно-текстотвірною функцією актуалізації на рівні тексту є висунення на передній план, посилення певних текстових категорій (ознак тексту). Повтор слів, використання МЗС формує індивідуально-художнє значення тексту, це текстовий **скреп**, що підсилює, актуалізує, насамперед, базову текстову категорію, категорію когезії (зв'язності)⁴: *І наголошує, що це ставить під загрозу існування психіатричних лікарень. Але забуває про те, що більшість людей, котрим потрібна лише психосоціальна підтримка і котрі можуть залишитися вдома, держава необхідними послугами не забезпечує. Як наслідок, проблеми психічного здоров'я загострюються, їх стає складніше лікувати.* (ДТ. 19.07.20, Котляр); *Правом поставити питання про конституційність президентського указу наділені сорок п'ять народних депутатів. Є й інші суб'єкти подачі конституційних подань, але вони такою місією навряд чи перейматимуться.* (ДТ. 25.05.19, Рахманін).

Функція **скрепу** – основна інформативно-текстотвірна функція МЗС в аналітичних текстах, кожний приклад актуалізації МЗС специфічний (різняється ономасіологічні категорії, частини мови, способи словотворення, предикатно-аргументні відношення, кількість МЗС, кількість лексичних повторів тощо).

МЗС – це своєрідні текстотвірні маркери, «маячки», які акцентують увагу на цілісності (як змістовій, так і формальній) висловлювання. Використання МЗС водночас з функцією скрепу виконує функцію **додаткового інформування**: *Новий гарант вочевидь потребує досвідчених криптологів, які, з одного боку, шифрували б деякі його наміри (доки він, дасть Бог, розбереться, куди потрапив), з іншого – дешифрували б деякі його умовиводи.* (ДТ. 25.05.19, Рахманін);

---

⁴ Кухаренко В. А. Інтерпретація тексту : навч. посіб. для студ. старших курсів ф-тів англ. мови. Вінниця, 2004. 272 с.

Жодного разу за ці роки Верховний Головнокомандувач, голова Радбезу, гарант суверенітету й територіальної цілісності, президент **воюючої** країни не робив спроб ввести **воєнний стан**. А коли згадав, одразу обмовився: «Україна ні з ким не планує **воювати**...» (ДТ. 1.12.18, Рахманін) та ін.

Композитна номінація з актуалізацією твірних слів також виконує функцію пояснення, додаткового інформування: *Припустимо, ви учасник мітингу на **захист вомбатів** у Херсонській області, який відбувався о 14:30... Оскільки після набуття законом чинності ваша **вомбатозахисна** діяльність у зазначений час є теоретичним порушенням заборони на свободу зібрань, передбаченої законом про ВС.* (ДТ. 1.12.18, Рахманін).

Інтенсифікація інформації досягається засобом контактної актуалізації МЗС: *У результаті вказаної самоузгодженої «маніпуляції» в надрах цивілізації згодом з'явиться покоління людей («квазілюдей»), яке буде нездатне бодай щось створити.* (ДТ. 18.10.20, Ткач).

Одне із слів мотиваційного зчеплення може виконувати функцію **контрасту**: *На відміну від **антагонізму**, коли боротьба точиться між політичними опонентами – ворогами, при **агонізмі** конфліктуючі сторони переходять зі статусу ворогів у статус суперників.* (ДТ, 20.10.20, Котляр).

Функцію **пояснення** через окреслення семантичних меж явища репрезентовано у такому прикладі: *Незважаючи на нинішній відцентровий рух у ряді міждержавних і політичних союзів, на прагнення повернути контроль над процесами у своїх державах, вирішення проблем нової архітектури **національних** гуртожитків і **міжнаціональних** відносин поступово переходитиме до **наднаціональних** технологічно й інформаційно потужних екосистем.* (ДТ. 14.09.19, Мостова). Використання автором словотвірною ланцюжка *національний – міжнаціональний, наднаціональний* дає змогу точно розкрити суть аналізованої суспільної проблеми, що важливо для аналітичної статті.

Функція експресивності нульова, фіксуємо різновид інформативно-текстовірної функції – **концептуалізацію**. За Галичем інформація може бути змістово-концептуально, змістово-підтекстовою та фактуальною⁵. Науковець вважає **змістово-концептуальну** інформацію авторським творчим переосмисленням відношень між явищами, розуміння їх причинно-наслідкових зв'язків, їх значущості в соціальному, економічному, культурному житті народу⁶. Концептуалізація реалізується часто засобом використання мотиваційних зчеплень, у складі яких

---

⁵ Панько Т. І., Кочан І. М., Мацюк Г. П. Українське термінознавство. Львів, 1994. 216 с.

⁶ Там само.

синтаксичні деривати (за Єжи Куриловичем): *Завдання – не тестувати тих, хто вже захворів і потрапив у лікарню, а виявляти безсимптомних хворих, тим самим не дозволяючи захворюванню поширюватися* (ДТ. 24.09.20, Котляр); *Навіть вакцина від грипу в Україні досі дефіцит, хоча оптимальний період вакцинації – вересень-жовтень* (ДТ. 11.11.20, Самаєва).

Змістово-підтекстовий аспект категорії інформативності передбачає більш узагальнений зміст сукупності інформації, яка актуалізується в дискурсі імпліцитно на основі тексту, виходячи з інших модулів дискурсу⁷. За допомогою МЗС чітко диференціюється саме цей різновид інформативно-текстотвірної функції: *Крім того, у словосполученні «політична сила» слово «сила» насправді є визначальним. Якщо у вас немає сил, але ви чомусь хочете одержати їх у кредит у народу під незрозуміло що, то це так не працює* (ДТ. 16.08.20, Покальчук).

Функція **фактуальності**, яка є вербалізованим повідомленням про факти, події, процеси, явища в текстовому світі, що моделюється свідомістю автора та інтерпретується свідомістю адресатів⁸, полягає у характеристиці реалії посередництвом використання лексичних мотиватів, які репрезентують певні факти існування предмета чи явища: *Якщо через кілька місяців стан не поліпшиться, мені, можливо, доведеться поїхати у велике місто і звернутися до психіатра, щоб він або призначив курс медикаментів, або на кілька днів госпіталізував. Після того, як мені підберуть правильні медикаменти, можна повернутися додому і продовжувати працювати з психологом, сімейним лікарем, соціальним працівником* (ДТ. 19.07.20, Котляр); *Інакше кажучи, що це ставить під загрозу існування психіатричних лікарень. Але забуває про те, що більшість людей, котрим потрібна лише психосоціальна підтримка і котрі можуть залишатися вдома, держава необхідними послугами не забезпечує. Як наслідок, проблеми психічного здоров'я загострюються, їх стає складніше лікувати* (ДТ. 19.07.20, Котляр).

Отже, здебільшого у складі мотиваційних зчеплень в аналітичних текстах сучасної української газетної періодики актуалізується нейтральна загальноновживана лексика. В окремих випадках спостерігаються експресивні конотації функцій МЗС, хоч основна функція МЗС цього лексико-стилістичного шару – інформативно-текстотвірна у її диференційних типах, зумовлених сутністю і складом текстових категорій загалом.

---

⁷ Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія. Полтава, 2006. 716 с.

⁸ Там само. 28 с.

Книжна лексика властива і усній, і писемній формі літературної мови, на відміну від розмовної, яка властива тільки усній формі мови, причому не завжди літературної (суто усно-розмовною є діалектна сфера (беремо до уваги і територіальний, і соціальний діалект)). Книжна лексика активно використовується в усіх функціональних стилях української літературної мови, крім розмовного: науковому, публіцистичному, офіційно-діловому та художньому. Чітко визначеної межі між книжними словами і загальноповживаними не існує, тому термін *книжна лексика* умовний, оскільки ідентифікує тільки книжні слововживання у книжно-писемних функціональних стилях літературної мови. У цьому параграфі подано лінгвістичний аналіз функцій МЗС з книжними лексемами у складі з диференціацією на загально книжний та термінологічний види.

Загальнокнижна лексика. Загальнокнижна лексика використовується, коли є потреба викласти питання в діловому тоні, об'єктивно, безпристрасно обговорити що-небудь, чітко висловити свою думку: *На підставі цих спостережень, наприклад за тваринами, робилися помилкові висновки про антропоморфні мотиви їхньої поведінки. У групи є, крім спільних завдань, конкретна групова мета, що мотивує її учасників на тактичному рівні. Спільна діяльність – це сума індивідуальних активностей із зовсім різними мотиваціями.* (ДТ. 16.08.20, Покальчук). Зазвичай, аналітичні статті багаті на книжну лексику, безперечно, це залежить від тематики конкретної статті.

Загальнокнижні лексеми можуть бути багатозначними, лексико-семантичні варіанти можуть функціонувати і в суто термінологічному, і в нейтральному значеннях (*реакція* – відповідна дія (загальнокн.), *реакція* – хімічний процес (хім. термінологія)).

Загальнокнижні слова у складі мотиваційних зчеплень, зазвичай, виконують інформативно-категорійні функції, зокрема, змістово-концептуальні та фактуальні: *Створений торік Український інститут розвитку освіти (УІРО) мав розробити ефективні процедури експертної оцінки якості навчальної літератури, відібрати й навчити експертів та провести експертизу проектів шкільних підручників.* (ДТ. 26.10.19, Покальчук).

Активне використання у мовленні загальнокнижної лексики є показником його інтелектуалізації: *Наші громадяни, як не крути, залишаються патерналістами. Саме під час виборів патерналізм загострюється* (ДТ. 1.05.19, Рахманін). Проте надмірне використання таких лексем з точки зору культури мовлення є невиправданим, оскільки може ускладнити взаєморозуміння, особливо у випадку нееквівалентності культурного рівня мовців.

Такі слова є стилістично маркованими, оскільки повинні обслуговувати тільки книжно-писемні стилі. Коли загальнозживані лексеми є єдиними номінантами реалій, вони можуть використовуватись в усіх стилях української мови у прямому номінативному значенні.

Мотиваційні зчеплення загальнокнижного характеру можуть містити і лексеми, і словосполучення: *У білоруських айтішників це в процесі імміграції в Україну виникнуть і інші проблеми. «На тривалий термін вони не зможуть узяти з собою ні свої сім'ї, ні свій так званий неайтішний персонал, якому вони готові платити зарплату в Україні», – повідомив Гайдуцький (ДТ. 9.09.20, Покальчук).* У даному разі інформативно-текстовітвірний аспект супроводжується відтінком експресивності, якого надає прийом контрасту.

Отже, загальнокнижна лексика у складі мотиваційних зчеплень в аналітичних текстах, зазвичай, виконує інформативно-текстовітвірну функцію.

Термінологія. Беззаперечно, що одним з показників інтелектуалізації мови є використання у неспеціальних контекстах (у даному разі медіатекстах) термінологічної лексики. Термінологія використовується, по-перше, з метою відображення дійсності, по-друге, з певною стилістичною метою.

Терміни – це номінанти системи понять (реалій) науки, техніки, кожний термін у конкретній галузі має наукове визначення (дефініцію). Основна функція терміна – здатність виражати наукове поняття, вказуючи також і на інші властивості терміна, які є оптимальними для його функціонування в терміносистемі, цим він відрізняється від загальнозживаної лексики. Визначено такі диференційні ознаки терміна (щодо загальнозживаної лексики): системність, тенденція до однозначності в межах термінологічного поля, відсутність експресії, наявність точної дефініції, стилістична нейтральність⁹.

Досліджуване нами явище мотивації у медіатекстах у галузі термінології прямо асоціюється з системністю як базовою ознакою терміна, адже він виконує свою функцію тільки тоді, коли сприймається як елемент певної терміносистеми.

Системність термінологічної лексики має класифікаційну сутність, тобто термінологічна система визначається насамперед класифікаційними зв'язками між поняттями, що демонструє нам будь-який текст наукового стилю. А от медіатекст може показати цікаві нетипові приклади, так би мовити, формальної системності (мотиваційно зв'язані слова мають у своїй морфемній структурі один і той самий словотворчий формант (префікс чи суфікс), але одне з МЗС певною

---

⁹ Цимбал Н. Мотиваційний аналіз як прийом дослідження термінологічної лексики / Українська термінологія і сучасність : зб.наук. праць. Вип. VIII. К. : КНЕУ, 2009. С. 77–83.

мірою випадає з системного термінологічного ряду, хоч і ілюструє системність МЗС у певному контексті. Наприклад, Валентин Ткач поряд з прямою номінацією *постмодерн, постдемократія* у складі мотиваційного блоку використовує okazіоналізм *постправа*, у такий спосіб експлікуючи іронію та сарказм: *Наші часи визначають і називають по-різному: **постмодерн, постдемократія, постправа, метамодерн** тощо.* (ДТ.22.01.20, Ткач). Ми б ризикнули назвати таке авторське словоживання несистемною системністю, яке беззаперечно є засобом репрезентації ідіостилію автора.

Тенденція до однозначності в межах певного термінологічного поля як диференційна ознака термінів передбачає усунення синонімії та полісемії, проте повністю позбавитися неоднозначності (навіть у мові науки) неможливо, адже лексичний склад мови постійно розвивається як за рахунок нових слів, так і за рахунок розвитку значень слів. Якщо терміни вживаються у неспеціальному контексті, їх однозначність уже не потрібна. Оскільки термін має чітку дефініцію, він є стилістично нейтральним (незалежним від контексту) в термінологічному полі. За межами конкретного термінологічного поля термін може втратити свої ознаки і змінити значення (звужити чи розширити) – детермінологізуватися: *Вдома в якихось закапелках я таки знайшов свою стару «мишку» на **дроті**. Цей шнур, коли я купив новий стіл, для роботи став закороткий, бо дірка в стільниці виявилася у верхньому лівому кутку. Власне, тому я й купував **бездротовий** пристрій.* (ДТ. 10.05.19, Ткач). У цьому випадку спостерігаємо спеціалізацію, звуження значення технічного терміна *дрит*, який став широковживаним у побуті. Привертає увагу ідіоматизоване словосполучення «*мишка*» на **дроті**, ужите журналістом, таке слововживання (особливо у поєднанні з мотиваційно зв'язаним словом **бездротовий**) все-таки надає висловлюванню легкого відтінку експресії, незважаючи на актуалізацію у тексті його прямого номінативного значення.

Прийнято вважати, що терміни відзначаються відсутністю експресії, але тільки в межах наукового стилю. Науковим текстам властива суворі логічність викладу і об'єктивність як ознака наукової творчості, тоді як публіцистичні тексти часто насичені емоційно-експресивними відтінками. Якщо термін виходить за межі наукового академічного стилю, на нього починають впливати закони тієї функціональної сфери, у якій він використовується, хоч семантика і не змінюється. Наприклад, у реченні з того самого контексту, що і попередній спостерігаємо мотиваційне зчеплення з елементом метафоризації: *Моя бездротова «**мишка**» перестала «ловити **мишею**».* (ДТ, 10.05.19, Ткач). Послідовно використовуючи один і той самий термін (професіоналізм) автор «оживляє» текст. З експресивністю пов'язана проблема розрізнення

термінів і професіоналізмів у складі мови науки. У вищенаведеному прикладі якраз широкоживаний професіоналізм зі сфери комп'ютерної галузі став базою експресивності.

Професіоналізми, як і терміни, позначають наукові поняття, але їм властива функціонально-стильова обмеженість використання та наявність емоційно-експресивних конотацій¹⁰: терміни вживаються у книжному варіанті наукової мови, а професіоналізми – в розмовному як просторічні відповідники термінів: *Україна також намагається залучити білоруських **IT-спеціалістів** у нашу країну, але далі декларацій президента і міністрів справа не просунулася. Детальніше про те, як Україна допомагає білоруським **айтішникам** з переїздом, читайте в статті Олександра Хребта...* (ДТ. 15.09.20, Покальчук). У цьому текстовому фрагменті представлені мотиваційно зв'язані синоніми *IT-спеціалісти* – *айтішники*, перший – науковий термін, другий – професіоналізм, ознака розмовного стилю науковий термін. Функція МЗС – власне інформативна (пряма назва реалій, про які йдеться).

Важливо зазначити, що терміни, які вживаються у неспеціальному контексті, по-суті, уже виконують функцію загальноживаних слів: *Якщо в мене серйозні проблеми в сім'ї й на роботі, до мене може прийти **соціальний працівник**, щоб поспілкуватися і з'ясувати, що відбувається. За необхідності **соцпрацівник** дасть поради щодо фінансів, працевлаштування або якихось юридичних аспектів* (ДТ. 19.07.20, Котляр). У наведеному прикладі функція МЗС – інформативна, спостерігаємо інтенсифікацію змісту повідомлюваного.

Терміни у медіатексті, зазвичай, сприймаються читачем з точки зору наївної, а не наукової картини світу. Безумовно, якщо текст читає фахівець певної галузі, він сприймає такі лексичні одиниці з позицій своїх професійно-експертних знань. Має значення також поширеність, новизна терміна (поняття, реалії, яку він позначає): *Жодні технічні рішення (**дрони** – **антидрони** тощо) не мають сенсу, якщо вони не будуть підкріплені етикою співіснування, вершиною якої є етика піклування* (ДТ. 29.11.19, Ткач). Інколи, як у випадку з МЗС *дрони* – *антидрони*, читачеві навіть важко зорієнтуватися, чи це насправді термін галузі, чи авторський новотвір зі стилістичною метою, як-от *антидрони*.

В аналітичних текстах нами виділено МЗС, які належать до різних термінологічних систем (інформаційні технології, медицина, соціальна робота, будівництво, політика, культура та ін.), це залажить від тематики аналізованого матеріалу. Часто у складі мотиваційних зчеплень, зазвичай, у пряму значенні використовуються композити з

---

¹⁰ Цимбал Н. Мотиваційний аналіз як прийом дослідження термінологічної лексики / Українська термінологія і сучасність : зб.наук. праць. Вип. VIII. К. : КНЕУ, 2009. С. 77–83.

терміноелементами у їх складі: *Психологи й політтехнологи стверджують, що «осінній» виборець зліший за «літнього»*. (ДТ. 25.05.19, Рахманін). Терміноелемент **-лог-** вжито у структурі назв осіб за професією.

На нашу думку, усі наведені вище приклади мотиваційних зчеплень виконують інформативно-текстові функції, є номінантами реалій, про які йдеться, у прямому значенні. Ці терміни позначають поширені, звичні поняття, тому, зазвичай, сприймаються як загальнозжита лексика, у текст введені, тому що того вимагає його тема.

Багато у медіатекстах мотиваційних зчеплень, компонентами яких є назви осіб за професією: *Про це інтерв'ю з лікаркою Оленою Савіною, кандидатом медичних наук, єдиним в Україні окулістом із новою спеціалізацією – офтальмогенетик, членом Асоціації дитячих офтальмологів і оптометристів України, членом Всеукраїнської асоціації спеціалістів з медичної та лабораторної генетики, почесним членом асоціації тифлопедагогів України*. (ДТ. 9.09.20, Хлебнікова); *У білоруських айтішників ще в процесі імміграції в Україну виникнуть і інші проблеми. «На тривалий термін вони не зможуть узяти з собою ні свої сім'ї, ні свій так званий неайтішний персонал, якому вони готові платити зарплату в Україні», – повідомив Гайдуцький*. (ДТ. 9.09.20, Покальчук); *Створений торік Український інститут розвитку освіти (УІРО) мав розробити ефективні процедури експертної оцінки якості навчальної літератури, відібрати й навчити експертів та провести експертизу проєктів шкільних підручників*. (ДТ. 26.10.20, Покальчук); *Слідче управління Національної поліції Хмельницької області вже кілька разів подавало прокурору військової прокуратури Рівненського гарнізону матеріали справи та підозру командирові частини*. (ДТ. 14.07.20, Котляр).

Загалом, проаналізувавши мотиваційні зчеплення термінологічного і професійного характеру відзначаємо домінування інформативно-текстові функцій над експресивними. Зазвичай, терміни і професійна лексика номінує предмети, дії і ознаки, які відтворюють дійсність.

Розмовна лексика широко представлена у медіатекстах як засіб увиразнення мови персонажів, наближення його до природних комунікативних ситуацій, експресивізації¹¹. Розмовна лексика, зазвичай, відзначається зниженою експресивністю на противагу книжній лексиці. Основна сфера функціонування розмовної лексики – усна, в аналітичних текстах використовується для передачі мовлення персонажів (просторіччя, жаргон, вульгаризми) та місцевого колориту

---

¹¹ Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія. Полтава, 2006. 716 с.

(діалектизми). Розмовні елементи входять в текст аналітичної статті тільки в обробленому, певним чином трансформованому вигляді, адже їх специфіка пов'язана з усною формою мовлення, а звідси спонтанністю, безпосередністю спілкування між мовцями¹².

Розмовна лексика у деяких своїх різновидах (діалектизми, просторіччя, жаргон) виходить за межі літературної мови, хоч загалом розмовні слова є нормативними, вони тільки надають висловлюванню розмовних рис. Безумовно, чіткої межі між цими групами немає. Зазначаємо, що мовну групу зі «ступенем літературності» використовують журналісти-аналітики, приклади чого ми побачимо нижче.

У пропонованому дослідженні нами проаналізовано функції МЗС, які належать до розмовної лексики таких груп, як жаргонізми, сленгізми та просторіччя.

Жаргонізми і сленгізми. Така лексика, за влучним зауваженням Л. Ставицької, актуалізується в певну епоху в певному національному культурному континуумі: через стилізацію мови різних соціальних прошарків, усно-розмовної практики соціуму, введення відповідного лексикону до авторської мови тощо¹³.

Важливо зазначити, що однією з причин використання жаргонної лексики у текстах сучасної української аналітичної журналістики є потреба епатажного вербального самовираження, прагнення вразити реципієнта «органічністю» висловлювань.

Наводимо приклад використання жаргонізмів у складі мотиваційних зчеплень в українських медіатекстах: *Негайної екзекуції над парламентаріями очікував виборець Зеленського. Сподобатися одночасно «ватникам», гопникам, хіпстерам і хіп-хоперам (певна річ, це – не вичерпна характеристика електорату переможця, однак представники всіх перелічених категорій громадян там вочевидь рясно присутні) складно, але можливо.* (ДТ. 25.05.19, Рахманін). Сергій Рахманін влучно вживає жаргонні назви соціальних прошарків населення з метою відтворення колориту епохи, специфіки ситуації.

Стилістичний колорит також мають сленгові слова (хоч їх можна вважати різновидом жаргонізмів). Сленг – поняття дуже широке, є сленг молодіжний, професійний та ін., кожен вид специфічний. Вважається, що використання сленгових слів риторично виправдане тільки в межах органічної для певного сленгізму функціональної сфери, хоч деякі сленгізми стають загальноживаними словами, як-от, *миша* у сфері комп'ютерних технологій. Використання сленгізмів поза

---

¹² Пилинський М. М. Розмовна лексика в писемних стилях сучасної української літературної мови. *Взаємодія усних і писемних стилів мови*. Київ, 1982. С. 28–67.

¹³ Ставицька Л. Аргументи, жаргон, сленг. Соціальна диференціація української мови. Київ, 2005. 462 с.

соціальним чи професійним контекстом має або певну стилістичну мету, або є порушенням норм культури мовлення.

Журналісти-аналітики вживають сленгізми з стилістично-експресивною метою: *На тлі підкладання моєлів із громадянського суспільства й західних партнерів до повноважень СБУ президентові ніхто не пояснив, що для здійснення його функцій при чинній Конституції украї важливо відкопати й реанімувати Службу зовнішньої розвідки. Очевидно, що Зеленському треба не рубати «Ліс» на комерційний кругляк Владиславом Бухарєвим, а запрошувати когось із дивом уцілілих від деградації «лісників» і відновлювати ефективність структури.* (ДТ. 31.05.19, Мостова). Звертаємо увагу на доречне метафоричне використання Юлією Мостовою сленгової назви Служби зовнішньої розвідки «Ліс». Автор блискуче вводить сленгізм «Ліс» у контекст, валентний прямому значенню слова *ліс* як сукупності дерев, а поєднання з мотиваційно зв'язаним словом-сленгізмом «лісник» у значенні *працівник Служби зовнішньої розвідки* довершує яскравий динамізм аналітичного тексту.

Володимир Кравченко уживає мотиваційне зчеплення сленгізмів «ліс» – «лісове господарство»: *Наші співрозмовники відзначають: якщо на «острові» справи йдуть більш-менш прийнятно, то ситуація в «лісі» прямо-таки катастрофічна. «Ця контора вже не підніметься», – песимістично прогнозують майбутнє СЗР одні. «Або зробіть так, щоб розвідка працювала, або ліквідуйте її», – закликають інші...Але занепад «лісового господарства» почався не при Зеленському, а ще при Ющенку.* (ДТ. 27.01.20, Кравченко). Стилістичний ефект яскраво виражений. Зауважмо, що і Юлія Мостова, і Володимир Кравченко свідомо творять ці мотиваційні зчеплення, доповнюючи твірну лексему «ліс» похідними «лісник» та «лісове господарство», щоб надати тексту експресії. На наш погляд, наведені приклади переконливо підтверджують ефективність використання мотиваційно зв'язаних слів-сленгізмів як засобів репрезентації ідіостилу в медіатекстах.

Просторіччя. В окремих контекстах фіксуємо розмовно-просторічні лексеми у складі мотиваційних зчеплень: *Воно миттєво ліквідує безтолкових баламутів, які качають права, а толкових так само миттєво підвищує й нагороджує, щоб вони заткнулися й не заважали.* (ДТ. 16.08.20, Покальчук). Атракція літературного та розмовного у даному разі дає ефект репрезентування специфіки комунікативної ситуації, вочевидь зображення неформального, неофіційного спілкування, якому притаманні саме такі лексеми.

Як ознаку розмовно-просторічного стилю виділяємо вульгаризми, функції використання яких (особливо при кореневому повторі) – відтворення реального мовлення, без стилістичного унормування:

Міністр «здравоохорення». Нам якось дуже не щастить із міністрами охорони здоров'я. (ДТ. 24.09.20, Котляр). Алла Котляр нам пропонує гру зі «ступенем літературності», утворюючи каламбур на основі вульгаризму навіть не в нейтрально-розмовному, а у книжному контексті, мотиваційно зв'язані слова у цьому слововживанні виконують інформативно-текстові функції скрепу.

Отже, ненормативна лексика (жаргонізми, сленгізми, просторіччя) у складі мотиваційних зчеплень виконує як інформативно-текстові функції, так і стилістично-експресивну функцію, акцентуючи увагу читача на специфіці сучасної субкультури.

Структурна (словотвірна) мотивація передбачає віднесення лексем до певної ономазіологічної категорії (предметності, атрибутивності, процесуальності). Словотвірне значення певної афіксальної морфеми, безумовно, є компонентом лексичного значення слова. МЗС, пов'язані відношеннями структурної мотивації, мають як інформативно-текстові, так і стилістично-експресивні, точніше емотивно-оцінні, потенціал. У цьому параграфі нами проаналізовано усі мотиваційно пов'язані структурні мотиви, виділені у публіцистичних текстах (крім МЗС як основи стилістичних тропів, що пов'язано з експресивністю у першу чергу).

Суфіксація української мови має дві функціональні лінії: одні суфікси утворюють від певного мотиватора слова з іншим лексичним значенням (*жовток, білок*), інші – поєднуючись з твірною основою не змінюють основної семантики слова, а лише вносять в його значення додаткові семантичні відтінки означально-обставинного та експресивного характеру (*жовтесенький, білесенький*)¹⁴.

У медіатекстах зафіксовано МЗС – структурні деривати обох функціональних типів.

МЗС – структурні мотиви з суфіксами першого функціонального типу у морфемній структурі виконують у медіатекстах здебільшого інформативно-текстові функції.

Так, суфікс *-ець* (словотвірне значення суфікса *-ець* – вказівка на особу за видом діяльності, народність¹⁵ у нижченаведеному контексті використовується як з інформативно-текстові, так і з експресивною метою, зокрема спостерігаємо семантико-прагматичний ефект іронізації: *За великим рахунком, усіх політиків першого ешелону (а до таких, за визначенням, належить вища посадова особа) можна поділити на два умовних типи – творці та гравці.* (ДТ. 25.05.19, Рахманін).

---

¹⁴ Полюга Л. М. Словник українських морфем. Львів, 2001. 448 с.

¹⁵ Там само.

Суфікс **-ізм** у морфемній структурі МЗС (словотвірне значення суфікса **-изм(ізм)**) – абстрагована ознака¹⁶ виконує як інформативну (перерахування об'єктів): *До того часу, поки не дійшов висновку: зрештою, всі прагнуть тільки одного – любові, а інакше кажучи – визнання. Ці пошуки можуть завести куди завгодно – до **тероризму, фемінізму, фашизму, будь-куди.*** (ДТ. 18.10.20, Ткач), так і експресивні функції (іронізація): *Автор (не приховує іронії). Де там! Яке середньовіччя... Ми живемо у щасливий вік **гуманізму** і повального **альтруїзму**...* (ДТ. 18.10.20, Ткач).

Відзначаємо високу частотність використання суфікса **-ізм** у структурі МЗС у медіатекстах, зазвичай, без експресії: *У всіх країнах формується думка, яка межує з консенсусом, що нинішня політична система, як і догматизовані економічні моделі (**капіталізм, комунізм, соціалізм**) – неспроможні й не працюють на щастя та добробут людей, а отже – мають бути замінені.* (ДТ. 14.09.19, Мостова)

Структурні мотивати з суфіксом **-ість** зі значенням абстрагованої ознаки дають змогу зреалізувати функцію додаткового інформування, як-от у Юлії Мостової: *Влада у відкритих країнах втрачає **сакральність.** Хоча **компетентності, відповідальності та прогнозованості** в ній теж стає менше...* (ДТ. 14.09.19, Мостова).

Наведемо приклад актуалізації у тексті мотиваційних відношень повної (і структурної, і лексичної мотивації): *Можливо, Зеленському про це ніхто не розповідав, але Кравчука, якого він називає «**мудрою** людиною», в народі (а хто ж відмовить у мудрості народу?) ще в часи його президентства охрестили «**хитрим** лисом». **Мудрість** і **хитрість** – не одне й те саме.* (ДТ. 18.08.20, Силіна). Звернемо увагу на цікавий нюанс: структурні мотивати **мудрість** і **хитрість** мотивовані різними за стилістико-семантичними конотаціями мотиваційними твірними основами, зокрема слово **мудрість** походить від прикметника в прямому значенні – *мудра* людина, а от лексема **хитрість** від метафори *хитрий лис*. На наш погляд, це дозволяє автору статті Тетяні Силіній увиразнити суть висловлюваного, зробити емоційний акцент, що посилює рецепцію тексту читачем.

Актуалізовані в українських медіатекстах структурні-мотивати з іменниковим суфіксом **-ник** У її інтерв'ю, заявах і постах у соціальних мережах ви можете знайти уїдливі висловлювання, критику на адресу найрізноманітнішої публіки – чиновників/політиків місцевого й центрального рівня, прокурорів і суддів, херсонських бізнесменів і тамтешніх «рішал», правих і лівих, відкритих і латентних реваншистів, «**ватників**» і «**вишиватників**». (ДТ. 10.11.18, Рахманін) мають яскраве емоційно-експресивне забарвлення. Як бачимо, атракція

¹⁶ Полюга Л. М. Словник українських морфем. Львів, 2001. 448 с.

(зближення) емоційного характеру (однакова оцінно-естетична функція, а також спільна прагматична установка) зумовили приєднання вищеназваних суфіксів до основ, які за семантикою є енантіосемічними.

Іноколи структурні мотивати, хоч і належать до однієї функціональної сфери та утворені за одним словотвірним типом, можуть різнитися частотністю у текстовживанні, зумовлену, скажімо, поширеністю і престижністю виду діяльності, зокрема виду спорту. Звертаємо увагу, як майстерно Юлія Самаєва використовує нерівнозначні за семантико-функціональними параметрами структурні мотивати, як-от, *шахіст* і *шашикіст*, для характеристики політика: *Він не спроможний думати на крок або два наперед, не спроможний аналізувати цінність фігур на дошці або вгадувати тактики суперників. Він не шахіст. Навіть не шашикіст.* (ДТ. 5.10.20, Самаєва). Тонка іронія і навіть сарказм блискуче виражені журналісткою засобом уживання мотиваційно зв'язаних структурних мотиватів.

Зазвичай, ми ідентифікуємо okazіоналізми як нові номінативні одиниці (зі зміною семантики), в аналізованих випадках – це okazіоналізми, новотвори без змін у семантиці, але з okazіональним індивідуально-авторським оформленням слова суфіксом емоційно-оцінної функції. Таке явище можна назвати емоційно-оцінною атракцією, на основі якої і відбувалася актуалізація у наведених текстах МЗС (структурна мотивація).

Формотворчий прикметниковий суфікс **-ш(-іш-)** за своєю функцією (ступенювання якості) передбачає певну експресію, але додавання цього суфікса до основ відносних прикметників динамізує повторювану текстову структуру, як-от: *Деякі медіа, певна річ, гидували, але чим провінційніше, тим усе було терористичніше при будь-якій сільській розбірці.* (ДТ. 7.08.20, Покальчук). Інтенсифікація інформативності у поєднанні з експресивністю ефективно впливають на аперцепційну реакцію читача.

Отже, у медіатекстах фіксуємо актуалізацію мотиваційно зв'язаних слів (структурна мотивація, суфіксація). Функції МЗС визначаються функціональним типом суфікса, у багатьох випадках спостерігаємо синтез інформативності та експресивності (залежно від комунікативного наміру, стилю, жанру висловлювання).

Функції МЗС (префіксальних дериватів), зафіксованих нами в аналітичних статтях, проаналізуємо, спираючись на семантику префіксів.

Напр., семантику **позбавлення ознаки** репрезентує префікс *де-*. Морфемний повтор забезпечує підсилення інформативності: *Таким його й потрібно плекати, щоб воно не перетворилося на прокляття, за яким*

*приходять втрата компетентності, **декваліфікація** та споживацька **дегенерація** етики і **дезорієнтація** моралі.* (ДТ. 22.01.20, Ткач).

Суфікс **пере-** зі значенням тривалості дії у морфемній структурі МЗС виконує функцію скрепу: *Підставою для арешту можуть бути підозри слідства, що вона переховуватиметься від правосуддя і має таку можливість, уже **переховувалася** або **переховується**, тобто **перебуває** в розшуку, зокрема в міжнародному.* (ДТ. 9.06.20, Самаєва)

Наведений нижче приклад – актуалізація відношень лексичної мотивації, проте цікавий в аспекті морфемної синонімії, тому і аналізується у цьому параграфі: *Українська конституційна архітектура вкрай **розбалансована**, а внутрішні **дисбаланси** загрожують державності не менш, ніж зовнішня агресія.* (ДТ. 30.10.20, Друзенко). Геннадій Друзенко засобом використання префікса **дис-**, синонімічного з **роз-**, по-перше, нівелює тавтологію, а по-друге, надає тексту книжного характеру, що важливо для проблемної аналітичної статті на суспільно-політичну тему. Очевидна ралізація інформативно-текстотвірної функції скрепу.

Спостерігаємо у текстах випадки унікального словотвору на основі неологічної префіксальної морфемі **Зе!** – початкової частини прізвища Зеленський (можливо, такій морфемі можемо надати статусу уніфікса, тобто унікальної морфемі). Власне, морфему **Зе!**- можна вважати терміноелементом, який розміщений у препозиції з семантикою належності до певного політичного угруповання: *У Москві чудово розуміють, що в «**зеленої**» команди на носі місцеві вибори і їй необхідні успіхи, у тому числі й у виконанні основної обіцянки **Зе!президента** – «закінчити війну». У нещодавньому інтерв'ю телеканалу Euronews він навіть не виключив можливості зробити це до кінця 2020 року. **Зеленський**, у передвиборному пафосі так багато й так часто згадуючи про мир, буквально провокує Москву шантажувати його можливістю порушити режим тиші в цей важливий для **Зе!команди** період.* (ДТ. 4.09.20, Силіна). У такий спосіб яскраво передано колорит епохи засобом використання мотиваційно зв'язаних слів.

У граматичному представленні МЗС (префіксальні деривати) – дієслова або їх форми та віддієслівні іменники, іменники власне конкретної чи абстрактної предметної семантики, прикметники та прислівники.

Отже, префіксальні одноструктурні слова, використані у текстах аналітичної публіцистики, являють собою випадки контактної актуалізації структурних мотиваційних відношень. Морфемний повтор підсилює, інтенсифікує як інформативно-текстотвірний, так і експресивний потенціал МЗС.

Мотиваційно зв'язані слова, актуалізовані у медіатекстах, виконують певні комунікативні функції (інформативно-текстовісні та експресивно-стилетвісні). Домінування того чи того типу функцій визначається стилістичною диференціацією лексем. У всіх випадках фіксуємо обов'язкове виконання МЗС інформативно-текстовісних функцій, реалізація експресивності – ситуативна. Нульова експресивність зафіксована тільки на матеріалі нейтральної лексики в аналітичних текстах, ужитої у прямому номінативному значенні. Таких випадків небагато. Загалом, медіатексти, журналістська творчість як феномен творчої діяльності людини експресивна за характеристичними ознаками.

Основними типами інформативно-текстовісних функцій МЗС є функція скрепу, функція додаткового інформування, функція пояснення. Текстова категорія інформативності передбачає диференціацію на змістово-концептуальний, змістово-підтекстовий та фактуальний аспекти. Морфемні (кореневі та афіксальні) повтори, у проаналізованих випадках динамізують, інтенсифікують вияв тієї чи тієї функції (як інформативно-текстовісної, так і експресивної).

Зміст висловлювання, його комунікативна мета пояснює емоційно-оцінні аспекти, які накладаються на основний функціональний потенціал текстів аналітичної журналістики, що реалізується у значеннях мотиваційно зв'язаних слів. Загалом, відзначаємо поліфункціональний характер (інформативно-текстовісний та експресивно-стилетвісний) мотиваційно зв'язаних слів як засобу репрезентації індивідуального стилю автора аналітичної статті.

3. Мотиваційно зв'язані слова як засіб репрезентації індивідуального стилю журналіста-аналітика

У складі мотиваційних зчеплень нами зафіксовано вживання як узуальних, так і оказіональних лексем. Інформативно-текстовісні функції (з накладанням мовної експресії) узуальних слів описано нами у попередньому параграфі, у цьому параграфі передбачено насамперед аналіз експресивних функцій узуальних МЗС. Оказіональні утворення, зазвичай, виконують експресивні функції, саме тому їх аналіз здійснюється тільки в цьому параграфі.

Термін *узус* (від лат. *usus* – користування, уживання, звичай) розуміють по-різному, але здебільшого його тлумачать як загальноприйняте функціонування мовної одиниці. Найбільшого поширення набуло визначення узусу як загальноприйнятого носіями певної мови вживання слів, словоформ, синтаксичних конструкцій тощо¹⁷. Ж. Колоїз вважає, що узус – це прийняте (не обов'язково загальноприйняте) вживання об'єктивної одиниці, яке актуалізує

¹⁷ Ганич Д. І., Олійник І. С. Словник лінгвістичних термінів. Київ, 1985. 360 с.

як традиційні реалізації мовної системи, так і апробовані результати мовленнєвої діяльності¹⁸. Узус – це мовний звичай, мовне використання, практика вживання тих чи тих засобів.

Нас цікавлять експресивні характеристики МЗС. На думку Н. Бойко: «Функція експресивного слова в художньому мовленні зумовлена трьома чинниками: денотативним (реальними ознаками позначуваного референта), комунікативними намірами автора (персонажа) в момент мовлення та використанням відповідної словотвірної або семантичної моделі експресивної лексики»¹⁹. Безсумнівно, що основним засобом вираження експресивності є тропеїстика.

Найчастіше МЗС використовуються в аналізованих текстах як основа таких тропеїчних структур: *антитеза, плеоназм, тавтологія, оксюморон, епітет, метафора, каламбур*. Як відомо, одним з основних тропеїчних структур українського тексту взагалі і українського публіцистичного тексту є *епітет*. Художнє означення, вербалізоване у тексті і виділене засобом актуалізації МЗС – ефективний стилістичний засіб: *Навколишній світ для мене, тимчасово нерухомого, звузився до двох прямокутників – сіро-бетонного, вкарбованого в сіро-скляний*. (ДТ. 1.02.19, Рахманін).

Епітет – це художнє означення, що вживається для вирізнення предмета думки, для називання ознаки – як узуальної, постійної, узвичаєної, так і специфічної, оригінальної, диференційованої тільки автором, пов'язаної з конкретним текстом, з індивідуальним авторським стилем. У будь-якому випадку епітет, на відміну від звичайного означення, своєрідний семантичний оказіоналізм (хоч самі лексеми-репрезентанти епітета – узуальні), адже значення, виражене засобом епітета, актуальне тільки у конкретному тексті. Наприклад, у реченні: *Андрій Богдан, юридично спірно призначений на посаду глави Адміністрації президента, не є «смотрящим» Коломойського. Ну хіба що трохи наглядаючим*. (ДТ. 31.05.19, Мостова). – Юлія Мостова засобом використання міжмовних («*смотрящим*» – русизм, вжитий зі стилістичною метою, джерело – сленг декласованих елементів) МЗС, пов'язаних відношеннями структурної мотивації, образно іронізуючи, акцентує увагу на суті реалії.

Мотиваційні блоки, одним зі складників яких є епітет, динамізують експресію. В окремих випадках особливо вдалі епітети переходять у загальноновживану сферу, стаючи крилатими виразами, або просто ідіоматизованими номінаціями-словосполученнями (за тим самим принципом, що і словотвірний оказіоналізм-лексема).

¹⁸ Колоїз Ж. В. Українська оказіональна деривація. Київ, 2007. 311с.

¹⁹ Бойко Н. І. Українська експресивна лексика: семантичний, лексикографічний і функціональний аспекти : монографія. Ніжин, 2005. 552 с.

Поряд з епітетом високоефективним засобом репрезентації індивідуального стилю журналіста-аналітика є **метафора**.

Нами зафіксовано метафоризовані мотиваційно зв'язані структури в аналітичних текстах. Так, Юлія Мостова використовує зоонімічну метафору, переносячи специфіку життєдіяльності тварин на соціум: *У травні я прогнозувала, що перша кадрова **линька** в команді президента Зеленського станеться до зими. Але оскільки зими не було, **линька** розпочалася ближче до весни. У природі звірі знають, навіщо **линяти**.* (ДТ. 15.01.20, Мостова). Не можна не погодитися: назвати кадрову *перестановку* кадровою *линькою* – цього вже достатньо, щоб читач зчитав особисту позицію автора, навіть коментарі не потрібні, а мотиваційно зв'язана лексема *линяти*, вжита уже у прямому значенні, певним чином «каталізує» реакцію читача.

Нами помічено, що метафоричність можна оцінювати за шкалою інтенсивності, це залежить від тематики та загальної комунікативної мети тексту. Наприклад, у Алли Котляр: *Ну й апогей міністерського **словоблуддя** – розмірковування про те, що нам треба заново побудувати систему Семашка. Міністр чи то зовсім **заблукав**, чи то (що ще страшніше) справді не розуміє, що потягнути таке могла тільки країна з абсолютно іншим державним ладом і рівнем ресурсів.* (ДТ. 24.09.20, Котляр) Спостерігаємо сильну, яскраво виражену метафоричність у МЗС, базовану на перенесенні значення за функціональною процесуальною ознакою (*словоблуддя* – словесна плутанина, пустослів'я) і *заблукав* (Міністр), тобто втратив правильний орієнтир у русі. Крім того, *словоблуддя* – стилістично марковане, книжне слово, а *блукати* – розмовна лексика, їх мотиваційна зв'язаність підсилює вплив на читача.

А в іншому висловлюванні Алли Котляр: *Так виникали у спільнотах людей, що теж є прикладом «**модифікованих**» спонтанних порядків, наступні «**модифікації**»: країни, народи, держава, цехи, школи, лікарні, інститути тощо.* (ДТ. 29.11.19, Котляр), щоб метафорично підкреслити аналізовану проблему, вона використовує навіть лапки, бо без широкого контексту метафоричність не зчитується, та і за семантикою є менш інтенсивною, очевидно, через відсутність експресії, образності в описуваних реаліях. Така метафора є контекстуальною, вона не має шансів перейти у широкий вжиток, але на момент публікації статті цілком виконує свою стильово-репрезентативну функцію.

Володимир Кравченко уживає мотиваційне зчеплення *капітуляція* – *капітулянтський* також у лапках, оскільки за контекстом ці слова вжиті у переносному значенні: *Якщо на азербайджанських вулицях тріумф і гуляння з приводу «**капітуляції** Вірменії», то на вірменських – протести проти «**капітулянтської**» угоди.* (ДТ. 11.11.20, Кравченко).

Йдеться не про метафоричну номінацію, а про метафоричне слововживання, що є також засобом увиразнення висловлювання.

Цікавий метафоричний контекст створює Володимир Кравченко: *Зміцнитися професіоналами, відродити агентурну роботу, сплести павутину агентів впливу, відтворити аналітичний підрозділ, відновити науково-технічну базу, посилити кіберрозвідку, – ці та інші заходи можуть зробити українську розвідку сильною.* (ДТ. 27.01.20, Кравченко). Метафора *сплести павутину агентів впливу* «оживляє» контекст, хоч, насамперед, виконує функцію додаткового інформування змістової лінійки з ключовими мотиваційно зв'язаними лексемами *агентурний – агенти*, що належать до професійної галузі розвідувальної діяльності.

Юлія Мостова використовує «подвійну», дуже показову метафору: *Пастир іде за паствою, потураючи її бажанням: даючи поліції негласне розпорядження не зупиняти «євро блях»; заплююючи очі на масове заниження митної вартості імпортованих товарів; відкладаючи впровадження касових апаратів; не розуміючи значення загального декларування; пом'якуючи відповідальність за неоформлення на роботу та відкладаючи на потім безліч інших болючих, але необхідних рішень.* (ДТ. 15.02.20, Мостова). У чому «подвійність», зрозуміло: творення богословських лексем *пастор і паства* є результатом функціонального перенесення значення слова *пастри* зі значенням *доглядати, опікуватися*. А Юлія Мостова детермінологізує ці лексеми *пастор і паства*, вживаючи їх у загальнозвичайному значенні *керівник і підлеглий*, це контекстуальна метафора, яка додає тексту еспресії, що дуже важливо для жанру аналітичної статті.

Антитеза. Однією з найпоширеніших стилістичних фігур, в основі яких МЗС, зафіксованих нами в аналітичних текстах, є антитеза: *Ще один важливий напрям діяльності НБУ – це утримання макроекономічних балансів і розвиток комплексної системи антикризової діагностики. Наприклад, у країнах ЄС діє система моніторингу макроекономічних дисбалансів (Macroeconomic Imbalance Procedure), у рамках якої Єврокомісія контролює дотримання країнами-членами граничних значень 14 основних показників і 28 допоміжних, а також надає рекомендації для усунення зафіксованих відхилень.* (ДТ. 7.07.20, Ломакович). Антитеза побудована за принципом контрасту, різкого протиставлення понять, положень, образів, станів та ін., ця фігура базується на порівнянні двох протилежних явищ чи ознак, властивих, як правило, різним предметам. Відзначаємо, що у медіатекстах характер антитези «серйозний», якщо можна так висловитися, лише подекуди зустрічаємо елементи образності, зазвичай, автори статей роблять скоріш логічні, аніж емоційні акценти на контрастах.

В основі фігури антитези в проаналізованих текстах актуалізовані відношення, як структурної, так і лексичної мотивації: *Незле було б заодно заздалегідь визначитися – куди, на **Майдан** чи на **Антимайдан**, вирушите, раптом що через півроку після виборів.* (ДТ. 1.02.19, Рахманін); *Найчастіше конфлікт виникає на якійсь актуальній **здатності**, яка по-різному розвинена в людей у парі. Наприклад, **щедрість** і **жадібність**.* (ДТ. 14.07.20, Котляр).

В. Чабаненко зазначає, що контрастування елементів мовної системи є водночас і формою їх взаємозв'язку, мовний контраст – це не просто об'єктивна лінгвістична універсалія, а ще універсалія лінгвостилістична, породжена суб'єктивними мовотворчими зусиллями мовця в його пошуках експресивних засобів вислову [23, с. 13–14]. Наприклад, Юлія Мостова цікаво метафорично обіграє антонімічні поняття *аверс* і *реверс* (у прямому значенні – різні сторони монети, а у переносному – різні особистісні характеристики): *На публічному **аверсі** цієї людини – тепло сімейних і людських цінностей, турбота про простих людей, дотепність народного месника. На **реверсі** – холод сталі рішень під гаслом: "Нічого особистого" і богемне хамство, що принижує людську гідність.* (ДТ. 31.05.19, Мостова). Цей приклад переконливо доводить беззаперечний потенціал метафоризованих антонімів як виражального засобу, тобто засобу репрезентації ідіостилію.

Важливо зазначити, що не завжди поняття полярно протиставляють, для досягнення контрасту використовується логічне протиставлення за певною ознакою: *Він стосуватиметься лише нав'язаної логіки, логіки рефлексії, що створюють якусь тимчасову доктрину моменту, яка відразу розпадеться і зникне, щойно зникне, **переорієнтується** або розпорошиться нав'язуючий вплив, після чого в суспільстві запанують **dezорієнтація** й етичний нігілізм.* (ДТ. 20.01.20, Ткач). Тобто у цьому випадку ми не можемо говорити про антитезу як експресивний засіб, проте мотиваційно зв'язані корені допомагають посилити комунікативний вплив на читача.

Так, стилістична фігура **оксюморон** (поєднання не просто контрастних слів, а таких, що суперечать одне одному за змістом) – також поєднання лексем на основі контрасту. В основі оксюморону – поєднання непоєднуваного: *Не можна не згадати нашу **Революцію Гідності**. Певна річ, науково кажучи, це не революція, бо ніякої зміни суспільного ладу не відбулося. Але те, що образа, приниження гідності найрізноманітніших верств населення України були безумовним двигуном цього феномена, – незаперечний факт. Ми маємо справу з **контрреволюцією гідності**, мета якої – позбавити суспільство моральних орієнтирів, замінивши їх на дуже сумнівну вигоду.* (ДТ. 20.09.20, Покальчук).

Знаходимо в текстах МЗС, на основі яких побудована стилістична фігура **каламбур**. Каламбур – один з прийомів створення іронії, комічного ефекту, базується на використанні слів, близьких за звучанням, але різних за значенням, або на різних значеннях одного й того самого слова²⁰: *Результат не забарився. «Розкольник» Рабінович закликав до «соборності». А його публічний недруг Львович одразу підтримав прийдешнє політичне «соборування».* (ДТ, Рахманін, 15.09.18); *Питання: чи замислювалися вони, уколом у яке місце може завтра обернутися сьогоднішній прикол?* (ДТ. 1.02.19, Рахманін).

Каламбур, як показав проаналізований лінгвістичний матеріал, зазвичай, базується на полісемії, інопрочитанні внутрішньої форми. Ефект комічного присутній не завжди: *Напад на Раду виконаний із властивою цьому персонажеві ефектністю. Спробуємо розібрати ефективність атаки.* (ДТ. 25.05.19, Рахманін).

Плеоназм. Фігура мовлення, яка є поєднанням однорідних за значенням слів, одне з яких зайве з погляду логіки і змісту: Плеоназм, крім випадків, коли він є стилістичною фігурою, вважається недоліком мовлення, але у випадку експресивного акцентування (стилістичного використання) – засобом репрезентації ідіостилю автора: *Було б цілком незле, аби хтось роз'яснив «непортрету», що плебісцит – (використовуючи його власну лексику) занадто «технологічна технологія» спілкування з людьми.* (ДТ. 25.05.19, Рахманін).

Журналістка Юлія Самаєва дуже доречно використовує у своїй гостроактуальній аналітичній статті **тавтологію** (цей випадок не є класичним плеоназмом (класичний плеоназм – це іменник з прикметником-конкретизатором на зразок *вільна вакансія*), проте близький до нього за своєю суттю): *У результаті адаптивний карантин по-українському адаптується не під перебіг епідемії, а під потреби місцевої або центральної влади* (ДТ. 11.11.20, Самаєва). Авторка засобом повтору – **адаптивний карантин адаптується**, образно кажучи, «зсовує» власне семантику в бік акцентуації на соціальній проблемі, досягаючи таким чином ефекту каламбуру.

Отже, проаналізований матеріал засвідчує ефективність використання стилістичних фігур (епітет, метафора, антитеза, каламбур, оксюморон, плеоназм та ін.), побудованих на основі мотиваційно зв'язаних слів, як засобів репрезентації індивідуального стилю автора аналітичної статті.

За результатами нашого дослідження, оказіоналізми є поширеним засобом репрезентації індивідуального стилю автора в аналітичних статтях.

---

²⁰ Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія. Полтава, 2006. 716 с.

Актуалізовані слова та вирази, які включають оказіональні лексичні утворення, заслуговують особливої уваги через їхній потужний стилістично-експресивний потенціал. Згідно з поглядами Ж. Колоїз, для того щоб ця мовна потенція стала об'єктивною, необхідний відповідний дериваційний процес, що включає модифікації, які раніше не використовувалися та вже адаптовані в «мовному просторі». Цей процес спричиняє актуалізацію конкретних матеріальних форм вираження, які, як правило, є випадковими. Ця точка зору підкреслює важливість постійного розвитку мови та її здатність до відтворення нових інтелектуальних та емоційних вимірів. Використання актуалізованих МЗС дозволяє мові виражати сучасні реалії та відображати широкий спектр емоцій і стилів мовлення.²¹

Беручи до уваги згадані дослідження, оказіональними утвореннями вважаємо позасистемні мовленнєві явища, які характеризуються сукупністю таких ознак, як індивідуальна належність, функціональна одноразовість, відносна ненормативність, експресивність, нульовий ступінь відтворюваності. Наприклад, слово *вокулуарений* має всі ці ознаки. Утворене воно, очевидно, за аналогією зі словом *воцерковлений*, принаймні за одним і тим самим словотвірним типом. Див. контекст: *Отож для Зеленського Богдан не «смотрящий», а перекладач із кулуарної на неофітську. Оскільки в Адміністрації Зеленський оточив себе домашніми капцями з тумбочки минулого життя, Андрій Богдан виявився єдиним вокулуареним персонажем, обізнаним із правилами навігації в держбюрократії та рифами реальних інтересів основних політичних гравців.* (ДТ. 31.05.19, Мостова). Звертаємо увагу також на те, що мотиваційне зчеплення *кулуарний* – *вокулуарений* вносить відтінок іронії і навіть сарказму, що сприяє вищій ефективності в досягненні комунікативної мети висловлювання, що властиво ідіостилію Юлії Мостової.

Наведемо ще один приклад зі статті Юлії Мостової: *DTUA – продовжувач «Дзеркала тижня» – відкритий для ідей. У фокусі нашої уваги – діячі, сметанозбивачі, люди з широкою рамкою завдань, стратеги й візіонери.* (ДТ. 27.12.19, Мостова). Оказіоналізм *сметанозбивачі* у значенні *вершки суспільства, еліта* у складі структурного мотиваційного зчеплення *продовжувач – діяч – сметанозбивач* є дієвим засобом реалізації інтенції автора, причому метафоричний емоційний відтінок полегшує контакт на рівні *автор – читач*, увиразнює його.

Безперечно, що важливим аспектом динамічності структури лексики аналітичних статей є її оновлення з використанням словотвірних потенцій мови, що знаходить своє вираження в продуктивних типах

---

²¹ Колоїз Ж. В. Українська оказіональна деривація. Київ, 2007. 311 с.

авторських неологізмів, okazіоналізмів. Наприклад, також у Юлії Мостової навіть в межах однієї статті зустрічаємо okazіоналізмискладні слова як компоненти мотиваційних зчеплень: *Щастя буває таким різношвидкісним, різнопричинним, різнобарвним.* (ДТ. 14.09.19, Мостова). Авторські okazіоналізми *різнопричинний* і *різношвидкісний* побудовані за одним словотвірним типом з узуального лексемою *різнобарвний*. Такий нестандартний вияв контактних структурних мотиваційних відношень оживляє текст, підсилює авторську індивідуально-стильову образність.

А от у реченні: *Крім того, біженці, демографічні проблеми, відчуття загрози розмивання національної культури, усвідомлення неминучості заміни робочих місць у синьокомірцевій сфері робототехнікою, а в білокомірцевій – розвитком штучного інтелекту.* (ДТ. 14.09.19, Мостова). – спостерігаємо творення okazіональних складних прикметників *синьокомірцевий* та *білокомірцевий*, у семантиці яких за відсутності емоційно-оцінних компонентів все-таки помітний стилістичний нюанс тяжіння до просторічності, своєрідна експресія мовленнєвої ситуації за парадигмою *високий-нейтральний-просторічний(розмовний)*, що впливає на досягнення комунікативної мети.

Okazіоналізми – складники мотиваційних зчеплень мають певну специфіку використання в сучасних медіатекстах, зумовлену як диференційними рисами публіцистичного стилю, так і диференційними рисами жанру аналітичної статті (справедливо зазначити, що принципової структурно-семантичної специфіки okazіональний словотвір не має в жодному стилі, специфічними і оригінальними є самі okazіональні лексеми та їх стилістичне використання). Напр.: *Днів через десять мені стало здаватися, що в завіконному світі немає нічого, крім цієї сірості, яка розчавлює сонячність.* (ДТ. 1.02.19, Мостова). Okazіоналізм *сонячність* уживається автором як метафоризований антонім до узуального слова *сірість*, що посилює риторичу, точніше патетику конкретної фрази, висловлювання, а також тексту загалом. Також стилістично виправданим і доречним є використання Юлією Мостовою МЗС *коронавірус* і *корона*: *Адже поки що коронавірус – це про владу: на голові – корона, а країною керує колонія найпростіших із високоїмовірним летальним результатом для організму, у якому вона розмістилася.* (ДТ. 15.02.20, Мостова). Вона мотивує актуальну нині лексеми *коронавірус* словом *корона* у значенні *головний убір можновладців*. Яскравий сарказм і іронія характеризують таке слововживання. За Юлією Мостовою, *коронавірус* – це непрофесійний уряд. Безсумнівно, така влучна метафоризація-okazіоналізація «злободенного» терміна, є потужним експресивним засобом ідіостилістики журналістів, загалом, і Юлії Мостової, зокрема.

Отже, okazіоналізми, як складники мотиваційно зв'язаних зчеплень, є поширеними в аналітичних текстах сучасної української періодики. Вони виконують експресивно-стилістичну функцію, збільшуючи інформативний аспект висловлювань завдяки наявності емоційно-оцінних конотацій. Ці okazіоналізми збагачують текст не лише смислово, а й емоційно, дозволяючи авторам висловлювати свої почуття, уявлення та ставлення до обговорюваних питань. Вони додають тексту жвавості та виразності, роблячи його цікавішим для читача і поглиблюючи його розуміння предмету розгляду. Такий підхід використання okazіоналізмів в аналітичних матеріалах демонструє багатогранність мовного виразу та його здатність до вираження складних ідей і почуттів, що робить текст більш ефективним у впливі на аудиторію.

Мотиваційно зв'язані слова є засобом репрезентації ідіостилю журналіста-аналітика і виконують в українських медіатекстах як інформативно-текстовотвірні, так і стилетвірні функції. Стиллетвірний аспект передбачає вираження мовної експресії.

Нами досліджено як узуальні, так і okazіональні номінативні одиниці у складі мотиваційних зчеплень. Okazіональні деривати мають такі диференційні ознаки щодо узуальних, як порушення законів лінгвістичної валентності, унікальність вживання, функціональна одноразовість, ідіоматичність семантики, контекстуальна залежність внутрішньої форми, новизна форми і змісту. Okazіоналізми, на відміну від узуальних лексем, завжди відзначаються експресивністю, тому активно використовуються в медіатекстах, часто у поєднанні з лексичними чи структурними мотивами. Атракція актуалізованих у тексті мотиваційних відношень є основою для формування ідентифікації мовцем емоційно-експресивних конотацій.

Мотиваційні відношення (МЗС) використовуються в проаналізованих текстах як основа для створення таких засобів експресії, як епітет, метафора, антитеза, оксюморон, каламбур, плеоназм та ін. Мотиваційно зв'язані слова, як узуальні, так і okazіональні, можуть репрезентувати у медіатекстах експресивно-емоційні функції інтимізації, іронізації, ефекту трагічного, комічного та ін., створювати (акцентувати) певну стильову тональність висловлювання (побутоворозмовний стиль, жаргонне, просторічне мовлення, книжний стиль).

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного нами аналізу описано мотиваційно зв'язані слова як засоби репрезентації індивідуального стилю автора в аналітичній статті.

В аналітичних медіатекстах зафіксовано контактний та дистантний типи актуалізації мотиваційних відношень. Актуалізація мотиваційних відношень може бути повною (у межах одного тексту актуалізуються відношення як лексичної, так і структурної мотивації), або неповною (у межах одного тексту актуалізуються відношення або лексичної, або структурної мотивації).

Описано типологію функцій МЗС в медіатекстах у межах двох функціональних парадигм – інформативно-текстотвірної та експресивно-стилетвірної.

Відзначаємо поліфункціональність МЗС в медіатекстах. Виконуючи інформативно-текстотвірну функцію, мотиваційні зчеплення водночас виконують експресивно-стилетвірну. Тип актуалізації мотиваційних відношень, тип мотивації, мовленнєвий жанр, стильова належність лексем і словосполучень, комунікативна мета і намір тощо визначають домінування чи інформативного чи експресивного аспекту.

Дослідивши функції МЗС як засоби репрезентації індивідуального стилю журналіста-аналітика, акцентуємо увагу на тому, що у тексті не може абсолютизуватися та чи та функція. Здебільшого експресивний аспект функціонування МЗС накладається на інформативно-текстотвірний. Емотивний та оцінний компоненти наявні майже у всіх описаних лексично-текстових структурах, їх характер супровідний щодо вищеназваних функцій МЗС.

Нейтральна лексика у складі МЗС в текстах аналітичних статей виконує такі інформативно-текстотвірні функції, як функція скрепу, функція пояснення, функція контрасту, функція концептуалізації, змістово-підтекстова та фактуальна функції. У багатьох випадках ці функції виявляються засобом коментування внутрішньої форми аналізованих мотиваційно зв'язаних лексичних мотиватів.

Широке вживання книжних та термінологічних лексем у медійних текстах є показником інтелектуалізації української мови. Журналісти-аналітики, як показує матеріал нашого дослідження, засобом використання МЗС книжного характеру, зокрема, продукують, підвищують рівень інтелектуалізації мови.

Книжні (зокрема, термінологічні) МЗС виконують насамперед інформативно-текстотвірні функції, проте у багатьох випадках відзначаються експресивністю, сприяють створенню іронічного, гумористичного ефекту. Науково-технічний прогрес є причиною того, що багато термінів є єдиними номінантами реалій, отже, у неспеціальному контексті, яким є текст аналітичної статті, сприймаються вже як загальноповивані слова, вони вміло використовуються журналістами як експресивно-стилістичний засіб.

Стилістичне маркування (що автоматично вказує на експресивний потенціал) мають і книжна, і розмовна лексичні групи. Вихід тієї чи тієї лексеми за межі звично-стильового призначення, зазвичай, супроводжується акцентуванням експресивності (з емоційно-оцінними конотаціями).

Розмовна лексика у її різновидах (жаргонна, просторічна) у медіа-текстах використовується з метою ілюстрації моральних цінностей сучасної субкультури. Актуалізовані мотиваційні зчеплення таких лексем динамізують, інтенсифікують як інформативно-текстотвірний, так і експресивно-стилістичний потенціал медійного дискурсу.

Структурні мотивати, актуалізовані у складі мотиваційних зчеплень, диференційовано нами за суфіксальним та префіксальним типом. Журналісти-аналітики використовують такі мотиваційні блоки як експресивно-риторичний засіб різної інтенсивності та динаміки.

Актуалізовані відношення як лексичної, так і структурної мотивації часто використовуються у текстах аналітичних статей як засіб експресії.

Тропеїчні конструкції на основі актуалізованих мотиваційних відношень є ефективним виражальним засобом ідіостилу журналіста-аналітика, який базується на певних граматико-стилістичних (синтаксичний паралелізм), логіко-поняттєвих (атракція) явищах. Найчастіше мотиваційно зв'язані узуальні слова використовуються в аналізованих текстах як основа таких тропів: *антитеза, плеоназм, оксюморон, епітет, метафора, каламбур*.

Оказіональні лексеми на відміну від узуальних завжди є виразниками експресивності, домінування якої над інформативністю, за нашими спостереженнями, переконливе. Оказіоналізми (як лексеми, так сполучення слів) у складі мотиваційних зчеплень репрезентовано повною мірою. Крім того, експресивний потенціал оказіоналізмів полягає у створенні іронічного, саркастичного ефектів, акцентує увагу читача на стильовій віднесеності тексту (просторічна тональність, висока, патетична тональність).

Проаналізований фактичний матеріал засвідчує, що використання МЗС як у інформативній, так і в експресивній функціях є рисою ідіостилу Алли Котляр, Юлії Мостової, Сергія Рахманіна, Валентина Ткача, Олега Покальчука та ін. Звертаємо увагу на те, що основна функція аналітичної статті – інформативна, а всі стилістичні виражальні засоби є допоміжними, тоді як, скажімо, у художньому стилі експресія є першочерговою. Саме тому мотиваційно зв'язані слова є ефективним, але нечастотним (у порівнянні, з художнім текстом) засобом репрезентації індивідуального стилю автора (журналіста-аналітика), що ніскільки не применшує роль мотиваційно

зв'язаних слів як виражальних засобів у досягненні автором аналітичної статті комунікативної мети – впливу на читача.

Отже, актуалізовані в аналітичних статтях мотиваційно зв'язані слова (як лексичні, так і структурні мотивати) демонструють інформативно-текстотвірний та експресивно-стилетвірний потенціал (з емоційно-оцінними конотаціями), що є одним із засобів репрезентації ідіостилу журналіста-аналітика.

АНОТАЦІЯ

Виявлено функції мотиваційно зв'язаних слів як засобів репрезентації індивідуального стилю автора в аналітичних статтях. Описано типи актуалізації мотиваційних відношень в аналітичних статтях. Проаналізовано експресивні функції оказіоналізмів як складників мотиваційних зчеплень в аналітичних статтях. Мотиваційно зв'язані слова дозволяють авторові виразити свої почуття, переконання та ставлення до теми, яку він розглядає. Вони надають тексту особистого колориту та емоційного забарвлення, що відображає індивідуальний стиль автора. Зазначено, що мотиваційно зв'язані слова в аналітичних статтях виконують різні функції, що сприяють репрезентації індивідуального стилю автора, роблять текст більш виразним та цікавим для читача, і дозволяють авторові висловити свої погляди та переконання.

Література

1. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія. Полтава, 2006. 716 с.
2. Панько Т. І., Кочан І. М., Мацюк Г. П. Українське термінознавство. Львів, 1994. 216 с.
3. Штерн І. Б. Вибрані топіки і лексикон сучасної лінгвістики : енциклопедичний словник. Київ, 1998. 335 с.
4. Кухаренко В. А. Інтерпретація тексту : навч. посіб. для студ. старших курсів ф-тів англ. мови. Вінниця, 2004. 272 с.
5. Панько Т. І., Кочан І. М., Мацюк Г. П. Українське термінознавство. Львів, 1994. 216 с.
6. Соколова С. О. Префіксальний словотвір дієслів в сучасній українській мові. Київ, 2003. 28 с.
7. Цимбал Н. Мотиваційний аналіз як прийом дослідження термінологічної лексики / Українська термінологія і сучасність : зб.наук. праць. Вип. VIII . – К.: КНЕУ, 2009. – С.77-83
8. Пилинський М. М. Розмовна лексика в писемних стилях сучасної української літературної мови. *Взаємодія усних і писемних стилів мови*. Київ, 1982. С. 28–67.

9. Ставицька Л. Арго, жаргон, сленг. Соціальна диференціація української мови. Київ, 2005. 462 с.
10. Полюга Л. М. Словник українських морфем. Львів, 2001. 448 с.
11. Ганич Д. І., Олійник І. С. Словник лінгвістичних термінів. Київ, 1985. 360 с.
12. Колоїз Ж. В. Українська okazіональна деривація. Київ, 2007. 311 с.
13. Бойко Н. І. Українська експресивна лексика: семантичний, лексикографічний і функціональний аспекти : монографія. Ніжин, 2005. 552 с.
14. Колоїз Ж. В. Українська okazіональна деривація. Київ, 2007. 311 с.

Information about the authors:

Savchuk Nataliia Mykhailivna,

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Applied Linguistics, Foreign
Literature and Journalism

Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University
2, Sadova str., Uman, Cherkasy region, 20300, Ukraine